

**MAMLAKATIMIZDA TASHQI-IQTISODIY FAOLIYATNI
TAKOMILLASHTIRISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI
ASOSIDA TAHLIL QILISH MASALALARI**

Zoxidov Isojon Yunusjon o'g'li

Toshkent shaxar Shayxontohur tumani

*“Gulobod” MFY tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini
ta'minlash va kambag'allikni qisqartirish masalalari
bo'yicha tuman hokimining yordamchisi*

Annotatsiya: Maqolada xorijiy mamlakatlarning tashqi iqtisodiy faoliyatni takomillashtirish tajribasini tahlil qilishda bir qancha asosiy yo'nalishlarni hisobga olish zarur. Bu sohalarga savdo siyosati va kelishuvlari, investitsiyalarni rag'batlantirish va rag'batlantirish, eksportni rag'batlantirish va bozorni diversifikatsiya qilish, texnologiyalar transferi va innovatsiyalar, institutsional va me'yoriy asoslar kiradi. Bu jihatlarni o'rganish orqali o'zimizning tashqi iqtisodiy faoliyatimizni oshirish uchun qimmatli fikrlarga ega bo'lish mumkin. Bunday tahlilni o'tkazishda tekshirilishi kerak bo'lgan asosiy yo'nalishlar haqida umumiy ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar: tashqi iqtisodiy faoliyat, eksport, import, eksport saloxiyati, iqtisodiy o'sish, import ulushi o'sishining tizimli muammolari, eksport operatsiyalarini moliyalashtirish eksportni moliyaviy qo'llabquvvatlash, eksportga ko'rsatiladigan moliyaviy xizmatlar, soliq, byudjet siyosati, byudjet, soliq mamurchiligi, yirik soliq to'lovchilar, xorij tajribasi, soliq salohiyati, soliq yuki, soliq stavkasi, soliq imtiyozlari.

Аннотация: В статье необходимо учитывать несколько основных направлений анализа опыта зарубежных стран по совершенствованию внешнеэкономической деятельности. К этим областям относятся торговая политика и соглашения, поощрение инвестиций и стимулы, поощрение экспорта и диверсификация рынка, передача технологий и инновации, а также институциональная и нормативно-правовая база. Изучая эти аспекты, можно получить ценные идеи для увеличения нашей внешнеэкономической деятельности. В нем представлен обзор основных областей, которые следует изучить при проведении такого анализа.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, экспорт, импорт, экспортная компетенция, экономический рост, системные проблемы увеличения доли импорта, финансирование экспортных операций, финансовое обеспечение экспорта, финансовые услуги, оказываемые экспорту, налог, бюджетная политика, бюджет, налоговое администрирование, крупные налогоплательщики, зарубежный опыт, налоговый потенциал, налоговая нагрузка, налоговая ставка,

НАЛОГОВЫЕ ЛЬГОТЫ.

Abstract: In the article, it is necessary to take into account several main directions in the analysis of the experience of foreign countries in improving foreign economic activity. These areas include trade policies and agreements, investment promotion and incentives, export promotion and market diversification, technology transfer and innovation, and institutional and regulatory frameworks. By studying these aspects, it is possible to have valuable ideas for increasing our foreign economic activity. It provides an overview of the main areas that should be examined when conducting such an analysis.

Key words: foreign economic activity, export, import, export competence, economic growth, systemic problems of import share growth, financing of export operations, financial support of exports, financial services provided to exports, tax, budget policy, budget, tax administration, large taxpayers, foreign experience, tax potential, tax burden, tax rate, tax benefits.

Kirish: Har qanday mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishi va o'sishida tashqi iqtisodiy faoliyat hal qiluvchi rol o'ynaydi. Xorijiy mamlakatlar tajribasini o'rganish mamlakatimizda tashqi iqtisodiy faoliyatni takomillashtirish uchun qimmatli tushuncha va saboqlar berishi mumkin. Tahlil boshqa mamlakatlarda tashqi iqtisodiy faollikni oshirishda muvaffaqiyat qozongan asosiy yo'nalishlar va strategiyalarni aniqlashga qaratilgan. Ushbu mamlakatlar tajribasini o'rganish orqali biz o'zimizning sharoitimizga moslasha oladigan qimmatli bilim va ilg'or tajribalarni qo'lga kiritishimiz mumkin. Tahlil xorijiy davlatlar tomonidan qo'llaniladigan muvaffaqiyatli yondashuvlarni, jumladan, savdoni rag'batlantirish siyosati, investitsiyalarni rag'batlantirish, bozorni diversifikatsiya qilish strategiyalari va samarali savdo kelishuvlarini o'rganish orqali ushbu muammolarni hal qilishga qaratilgan. Ushbu yondashuvlarni tushunib, qo'llagan holda mamlakatimiz tashqi iqtisodiy faolligini oshirishi va barqaror iqtisodiy o'sishga erishishi mumkin. Mamlakatimizning o'ziga xos xususiyatlari va talablarini inobatga olgan holda xorijiy mamlakatlar tajribasini o'rganish muhimligini ta'kidlab yakunlanadi. Unda tashqi iqtisodiy faoliyatni takomillashtirish bo'yicha xorijiy mamlakatlar tajribasidan kelib chiqqan holda aniq masalalar va tavsiyalar o'rganilib, keyingi tahlillar uchun zamin yaratadi.

Adabiyotlar sharhi: Globallashgan dunyoda davlatlar xalqaro savdoni kuchaytirish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va iqtisodiy o'sishni oshirish uchun tashqi iqtisodiy faolligini yaxshilashga intilmoqda. Tashqi iqtisodiy faoliyatni yaxshilash uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan bir qancha sohalar yoritilgan. Ana shunday yo'nalishlardan biri savdo siyosati va ko'maklashish bo'lib, u savdo kelishuvlari, tarif va tarifsiz to'siqlar, bojxona tartib-qoidalari, savdoni rag'batlantirish

choralarini o'z ichiga oladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, shaffof va bashorat qilinadigan savdo siyosatini amalga oshirgan, bojxona tartib-taomillarini soddalashtirgan va eksportini samarali rag'batlantirgan mamlakatlar tashqi iqtisodiy faolligida sezilarli o'sishga erishgan. To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TDI) adabiyotda muhokama qilinadigan yana bir muhim jihatdir. Mamlakatlar to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni jalb qilish uchun qulay investitsiya muhitini yaratish, investitsiyalarni rag'batlantirish, maxsus iqtisodiy zonalarni tashkil etish kabi turli strategiyalarni amalga oshirdi. Adabiyotda mamlakatlarning to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha muvaffaqiyatli tajribalari va uning tashqi iqtisodiy faoliyatga ijobiy ta'siri haqida tushunchalar berilgan.

Umuman olganda, adabiyotda tashqi iqtisodiy faoliyatni takomillashtirish bilan bog'liq turli jihatlar har tomonlama tahlil qilingan. Turli mamlakatlar tajribasini o'rganish orqali biz o'z kontekstimizda qo'llanilishi mumkin bo'lgan samarali strategiya va siyosat choralarini aniqlashimiz mumkin. Ushbu tahlilning keyingi bo'limlari muayyan masalalarni chuqurroq o'rganib chiqadi va adabiyotlarni ko'rib chiqishdan olingan tushunchalar asosida tavsiyalar taklif qiladi. So'nggi yillarda eksport va importning iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sirini qo'llabquvvatlash tizimini takomillashtirish bo'yicha mamlakatimiz, MDH va xorijiy mamlakatlarda ko'plab tadqiqot ishlari olib borilayotgan bo'lib, MDH olim va mutaxassislaridan A.I.Прищера, O.V.Datsik, T.I.Boxan, L.M.Рылова, A.O.Petrov, N.N.Shekolinskiy, N.Petrakov, G.Shagalov va R.T.Yuldashev [1]larning, shuningdek xorijiy olim va mutaxassislardan Todd Moss, Sara Roz, Jekyuz Melits, Patrik Messerlin, Xideki Funatsu, Jagdish N. Bxavatti, Jovanni Anania, Mari Boxman va Kolin A. Karter [2]kabilarning bu boradagi ilmiy ishlari diqqatga sazovordir. Eksportni kengaytirishning iqtisodiy o'sishga ta'siri masalalari Dj. Xenderson, Dj. Rauchning ilk tadqiqotlarida boshlangan bo'lsa, P. Krugman, R.Elizondo, J.Tissa, J.Ottaviano, K.Berens, M.Bryullxart, F.Trionfettining yangi iqtisodiy geografiya va monopolistik rakobat modeli doirasida davom ettirildi. Eksportning iqtisodiy o'sishga ta'siri samaralarini empirik baxolash masalalari G.Xenson, P.Egger, K.Yang, V.Martinkus, A.Rodriguez-Pose, R.Ezkurraning tadqiqotlarida o'z aksini topgan. [3]

Xalqaro savdoni rivojlantirishga doir masalalar iqtisodiyotga doir adabiyotlarda yetarli darajada keng yoritilgan bo'lsa-da, mamlakatlararo tovar almashinuvini rivojlantiruvchi, mamlakat iqtisodiyotini taraqqiyot darajasini belgilab beruvchi eksportni qo'llabquvvatlash omili sifatidagi eksporti nisbatan kam o'rganilgan. Rossiya va xorijlik olimlardan N.G.Adamchuk, S.M.Bogdanov, M.V.Ershov, A.O.Rudneva, A.Savel'ev, T.Bernxard, S.Vang, D.E.Gianturko, T.Douding, L.X.Delonkь, S.Din'ch va boshqalar[4] o'z ishlarida mazkur masalaga qisman to'xtalib o'tishgan.

Iqtisodchi olim N.Ashurovaning xulosasiga ko'ra, soliq yukini optimallashtirish maqsadida foyda solig'i stavkasining pasaytirilishi byudjet daromadlarining ortishiga, soliq yukining kamayishiga hamda YaIM ortishiga olib keladi[5]. Iqtisodchi olim I.Niyazmetovning ta'kidlashicha, O'zbekistonda korxonalar foydasini soliqqa tortishni xalqaro andozalarga uyg'unlashtirish maqsadida, foyda solig'i stavkasini tabaqalashtirish, bunda kichik biznes sub'ektlari, qishloq xo'jaligi korxonalari va notijorat tashkilotlariga uning nisbatan pastroq stavkasini va rentabellik darajasi yuqori faoliyat turlariga, aksincha yuqoriroq stavkasini joriy yilish zarur[6]. Iqtisodchi olim Kanadalik professor O.Pintoning qayd etishicha[7], foyda solig'i stavkalari xalqaro raqobatbardoshlikka sezilarli ta'sir qiladi. Shuningdek, soliq omillari xalqaro raqobatbardoshlikni baholashda muhim omil bo'lib, mamlakatning soliq tizimi uning xalqaro raqobatbardoshligini belgilaydigan asosiy faktori hisoblanadi. Mamlakatning xalqaro raqobatbardoshligiga ta'sir qiladigan soliq tizimining 5 ta asosiy omillari mavjud. Xususan, foyda solig'i stavkalari, boshqa soliqlar va yig'img'irlar, investitsiya xarajatlari uchun chegirmalar, soliq tizimining murakkabligi va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar uchun soliq siyosati davlatning xalqaro raqobatbardoshligiga ta'sir qiladigan eng muhim soliq omillari hisoblanadi.

Tahlil va natijalar muhokamasi: Mamlakatlar o'rtasida tovar, xizmatlar va investitsiyalar almashinuvini nazarda tutuvchi tashqi iqtisodiy faoliyat asrlar davomida amalga oshirilib kelinmoqda. Tashqi iqtisodiy faoliyatning kelib chiqishini qadimgi sivilizatsiyalar, masalan, Finikiyaliklar, Misrlilar, Yunonlar va Rimliklar o'rnatgan savdo yo'llari bilan bog'lash mumkin. Biroq, tashqi iqtisodiy faoliyatning zamonaviy kontseptsiyasi, bugungi kunda biz tushunganimizdek, Ikkinchi jahon urushidan keyingi davrda xalqaro savdo va globalashuvning rivojlanishi bilan paydo bo'ldi. Jahon Savdo Tashkiloti (JST) kabi xalqaro institutlarning tashkil etilishi va Yevropa Ittifoqi (EI) kabi mintaqaviy savdo bloklarining shakllanishi tashqi iqtisodiy faoliyatni yanada osonlashtirdi va tartibga soldi. O'shandan beri tashqi iqtisodiy faoliyat dunyo mamlakatlari tomonidan olib borilmoqda. U rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlarni o'z ichiga oladi, ularning har biri o'ziga xos iqtisodiy kuchli tomonlari va ixtisoslashuv sohalariga ega. Global tashqi iqtisodiy faoliyatning asosiy ishtirokchilariga AQSH, Xitoy, Yevropa davlatlari, Yaponiya hamda Osiyo, Afrika va Lotin Amerikasidagi rivojlanayotgan iqtisodiyotlar kiradi. Shuni ta'kidlash kerakki, tashqi iqtisodiy faoliyat faqat bir mamlakat yoki mintaqa bilan chegaralanib qolmaydi. To'g'rirog'i, bu global hodisa bo'lib, u iqtisodiyotlarning o'zaro bog'liqligi, tovar va xizmatlar harakati, sarmoyaning chegaralar orqali o'tishi bilan bog'liq. Mamlakatlar xalqaro savdoni kengaytirish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga intilib, tashqi iqtisodiy faoliyatdagi ishtirokini optimallashtirish uchun o'z siyosati va strategiyalarini doimiy ravishda moslashtiradilar.

O'zbekistonda tashqi iqtisodiy faoliyat 1991-yilda Sovet Ittifoqi parchalanganidan keyin mustaqillikka erishgandan so'ng jadal rivojlana boshladi. O'zbekiston mustaqillikka erishgan davlat sifatida jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuv va xorijiy sarmoyalarni jalb qilish maqsadida iqtisodiy islohotlar va liberallashtirish chora-tadbirlarini amalga oshirishga kirishdi. Mustaqillikning dastlabki yillarida turli davlatlar bilan tashqi savdo aloqalari o'rnatildi, ikki va ko'p tomonlama savdo shartnomalari imzolandi. O'zbekiston eksport bozorlarini diversifikatsiya qilish va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimini ko'paytirishga faol intildi. Hukumat qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish, savdoni osonlashtirish va paxta, to'qimachilik, qishloq xo'jaligi va tabiiy resurslar kabi asosiy tarmoqlar eksportini rag'batlantirish siyosatini amalga oshirdi. O'tgan yillar davomida O'zbekiston xalqaro savdo yarmarka va ko'rgazmalarida, savdo missiyalarida ishtirok etish, savdoni rag'batlantirish tashkilotlarini tashkil etish orqali o'zining tashqi iqtisodiy faoliyatini kengaytirishni davom ettirdi. Mamlakatda imtiyozlar berish va maxsus iqtisodiy zonalar tashkil etish orqali xorijiy sarmoyalarni jalb qilish bo'yicha ham chora-tadbirlar ko'rildi. O'zbekiston mintaqada iqtisodiy hamkorlik va savdo integratsiyasini, jumladan, Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH), Yevroosiyo Iqtisodiy Ittifoqi (YEOI) va Markaziy Osiyo mintaqaviy iqtisodiy hamkorligi (MOMRH) kabi mintaqaviy tashkilotlardagi ishtiroki orqali faol harakat qilmoqda. Umuman olganda, O'zbekistonda tashqi iqtisodiy faoliyat mustaqillikka erishgandan so'ng rivojlanib, o'sdi, mamlakat xalqaro savdoda faol ishtirok etmoqda, xorijiy sarmoyalarni jalb qilmoqda va eksport bozorlarini diversifikatsiya qilishga intilmoqda.

Tashqi iqtisodiy faoliyat mexanizmlari mamlakatlar xalqaro savdoda qatnashish va boshqa davlatlar bilan iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish uchun foydalanadigan turli strategiyalar, siyosatlar va vositalarni o'z ichiga oladi. Bu mexanizmlar mamlakatning aniq maqsadlari va ustuvorliklariga qarab farq qilishi mumkin. Tashqi iqtisodiy faoliyatning bir necha umumiy mexanizmlari:

Davlatlar savdo siyosatini o'rnatadilar va chegaralar bo'ylab tovarlar va xizmatlar oqimini tartibga solish va engillashtirish uchun savdo bitimlarini muzokaralar olib boradilar. Ushbu siyosatlar tarif va tarifsiz to'siqlarni, imtiyozli savdo bitimlarini va savdoni osonlashtirish choralarini o'z ichiga olishi mumkin. Hukumatlar mahalliy sanoatni qo'llab-quvvatlash va xalqaro bozorlarda o'z mahsulotlarining raqobatbardoshligini oshirish uchun eksportni rag'batlantirish strategiyasini amalga oshiradi. Bu moliyaviy rag'batlantirish, eksport kreditlari, eksport sug'urtasi va savdoni rag'batlantirish tadbirlarini o'z ichiga olishi mumkin. Mamlakatlar qulay investitsiya muhitini yaratish, xorijiy investorlarga imtiyozlar va imtiyozlar berish, xorijiy investitsiyalarni himoya qilish va rag'batlantirish siyosatini amalga oshirish orqali to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qiladi. To'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar

sanoatning rivojlanishiga, texnologiyalar transferiga va ish o'rinlari yaratishga hissa qo'shishi mumkin. Mamlakatlar eksport imkoniyatlarini aniqlash va bozor talabini baholash uchun tashqi bozorlarga kirish va bozor ma'lumotlarini yig'ish mexanizmlarini o'rnatadilar. Bu savdo missiyalarini tashkil etish, savdo yarmarkalarida va ko'rgazmalarda ishtirok etish va bozor tadqiqotlarini o'tkazishni o'z ichiga olishi mumkin. Bojxona va savdoni osonlashtirish: samarali bojxona va savdoni osonlashtirish tartiblari tashqi iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Mamlakatlar bojxona tartib-taomillarini soddalashtirish, savdo to'siqlarini kamaytirish, logistika infratuzilmasini yaxshilash va savdo hujjatlari jarayonlarini soddalashtirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirmoqda. Davlatlar Jahon savdo tashkiloti (JST), mintaqaviy iqtisodiy integratsiya bloklari va ikki tomonlama iqtisodiy sheriklik kabi mintaqaviy va xalqaro tashkilotlarda ishtirok etish orqali xalqaro hamkorlikni amalga oshiradilar. Ushbu hamkorlik savdoni liberallashtirish, savdo qoidalarini uyg'unlashtirish va savdo nizolarini hal qilishga yordam beradi. Bu mexanizmlar tashqi iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirish, xalqaro savdoni kengaytirish, xorijiy sarmoyalarni jalb qilish va mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy hamkorlikni kengaytirish uchun birgalikda ishlaydi. Mamlakat tomonidan qo'llaniladigan o'ziga xos mexanizmlar uning iqtisodiy maqsadlari, bozor sharoitlari va jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuv darajasiga bog'liq.

Tashqi iqtisodiy faoliyat ko'plab afzalliklarga ega bo'lsa-da, ba'zi kamchiliklarga ham ega bo'lishi mumkin. Mamlakatlar duch kelishi mumkin bo'lgan bir nechta kamchiliklar:

Iqtisodiy qaramlik: tashqi iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanish ba'zan ma'lum mamlakatlar yoki bozorlarga iqtisodiy qaramlikka olib kelishi mumkin. Agar mamlakat o'z eksporti yoki importi uchun bir nechta savdo sheriklariga yoki muayyan sanoatga tayansa, bu bozorlardagi har qanday uzilishlar mamlakat iqtisodiyotiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Global iqtisodiy tebranishlarga zaiflik: Xalqaro bozorlar tebranishlar va iqtisodiy tsikllarga duchor bo'ladi. Resessiya yoki moliyaviy inqiroz kabi global iqtisodiy sharoitdagi o'zgarishlar mamlakatning tashqi iqtisodiy faoliyatiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Eksportga talabning kamayishi yoki xorijiy ishlab chiqaruvchilar tomonidan raqobatning kuchayishi eksport daromadlarining qisqarishiga va iqtisodiy qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin.

Savdo nomutanosibligi: Tashqi iqtisodiy faoliyat savdo nomutanosibligiga olib kelishi mumkin, bunda mamlakat importi eksportidan oshib ketadi yoki aksincha. Doimiy savdo taqchilligi valyuta zaxiralarining yo'qolishiga va taqchillikni moliyalashtirish uchun qarz olish yoki xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga tayanishga

olib kelishi mumkin. Bu potentsial iqtisodiy zaifliklar va qarz yuklarini keltirib chiqarishi mumkin.

Mahalliy sanoatga salbiy ta'sir: Xorijiy raqobatning kuchayishi mahalliy sanoatga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, ayniqsa ular raqobatbardosh bo'lmasa yoki ular tashqi bozorlarga kirishda to'siqlarga duch kelsa. Mahalliy sanoatlar arzonroq xorijiy ishlab chiqaruvchilar bilan raqobatlasha olishi mumkin, bu esa ish o'rinlarining yo'qolishiga va sanoatning pasayishiga olib keladi. Ijtimoiy va ekologik tashvishlar: Tashqi iqtisodiy faoliyat ijtimoiy va ekologik oqibatlariga olib kelishi mumkin. Bu yomon mehnat sharoitlari yoki ayrim sanoat yoki mamlakatlarda ishchilarning ekspluatatsiyasi kabi mehnat muammolariga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, savdo va transportning ortishi atrof-muhitning ifloslanishi, o'rmonlarning kesilishi yoki uglerod chiqindilari kabi ekologik muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Mamlakatlar ushbu mumkin bo'lgan kamchiliklarni diqqat bilan ko'rib chiqishlari va ularning salbiy ta'sirini yumshatish uchun tegishli siyosat va strategiyalarni amalga oshirishlari muhimdir. Bunga savdo sheriklarini diversifikatsiya qilish, mahalliy sanoatning raqobatbardoshligini oshirish, savdo nomutanosibligini bartaraf etish, tashqi iqtisodiy faoliyatda barqaror va mas'uliyatli biznes amaliyotini ta'minlash kiradi.

Amerika Qo'shma Shtatlarda tashqi iqtisodiy faoliyatni yaxshilash bo'yicha bir qancha chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Ba'zi asosiy tashabbuslarga quyidagilar kiradi:

AQSh hukumati savdo to'siqlarini kamaytirish va xalqaro savdoni osonlashtirish uchun boshqa mamlakatlar bilan savdo shartnomalarini muzokaralar olib borish va amalga oshirishda faol ishtirok etadi. Masalan, AQSh-Meksika-Kanada kelishuvi (USMCA) va Buyuk Britaniya va Yaponiya kabi davlatlar bilan yangi savdo shartnomalari bo'yicha davom etayotgan muzokaralar. AQSh Savdo vazirligi o'zining Xalqaro savdo ma'muriyati orqali AQSh eksportini rag'batlantirish uchun turli dasturlar va xizmatlarni taqdim etadi. Bularga savdo missiyalari, ko'rgazmalar, eksport bo'yicha maslahatlar va AQSh bizneslarining tashqi bozorlarga kirishi va kengayishiga yordam berish uchun bozor razvedkasi hisobotlari kiradi. Qo'shma Shtatlar qulay investitsiya muhitini taklif qiladi va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni (FDI) faol ravishda rag'batlantiradi. SelectUSA kabi davlat idoralari axborot taqdim etish, investitsiya jarayonlarini osonlashtirish va asosiy tarmoqlardagi imkoniyatlarni ilgari surish orqali xorijiy investorlarga yordam beradi. Amerika Qo'shma Shtatlarining Eksport-import banki (EXIM) AQSh eksportyorlarini qo'llab-quvvatlash va xalqaro savdoni osonlashtirish uchun eksport kreditlarini sug'urtalash va kredit kafolatlarini o'z ichiga olgan savdoni moliyalashtirish yechimlarini taqdim etadi. AQSh hukumati xalqaro savdo samaradorligini oshirish uchun infratuzilmani rivojlantirishga sarmoya kiritadi. Bu chegaralar orqali tovarlarni olib o'tishni osonlashtirish uchun portlar, transport

tarmoqlari va bojxona jarayonlarini yaxshilashni o'z ichiga oladi. Intellektual mulkni himoya qilish: AQShda intellektual mulk huquqlarini (IPR) himoya qilish bo'yicha kuchli qonunlar mavjud va ularni faol ravishda qo'llaydi. Bu innovatsiyalar uchun xavfsiz muhitni yaratishga yordam beradi va xorijiy kompaniyalarni AQShga sarmoya kiritishga undaydi. AQSh hukumati biznes jarayonlarini soddalashtirish va savdodagi to'siqlarni kamaytirish uchun tartibga soluvchi islohotlarni amalga oshirdi. Bojxona tartib-taomillarini soddalashtirish, raqamlashtirishni kuchaytirish va me'yoriy-huquqiy hujjatlarning shaffofligini ta'minlashga qaratilgan sa'y-harakatlar amalga oshirilmoqda. AQSh hukumati tashqi iqtisodiy faoliyatni rivojlantirish uchun xususiy sektor tashkilotlari va sanoat birlashmalari bilan hamkorlik qiladi. Davlat-xususiy sheriklik muayyan savdo va sarmoyaviy muammolarni hal qilish va hukumat va sanoat manfaatdor tomonlari o'rtasidagi hamkorlikni osonlashtirish uchun o'rnatiladi. AQSh hukumati muzokaralar, nizolarni hal qilish mexanizmlari va savdo qoidalarini qo'llash orqali savdo to'siqlari va adolatsiz savdo amaliyotlarini hal qilish orqali AQSh eksportchilarining bozorga kirishini yaxshilashga harakat qiladi. Kichik va o'rta korxonalarini eksport qilishda qo'llab-quvvatlash uchun turli dasturlar va tashabbuslar mavjud. Bu moliyalashtirishdan foydalanish, eksport bo'yicha maslahatlar, savdo ta'limi va xalqaro savdo qoidalarini boshqarishda yordamni o'z ichiga oladi. Ushbu chora-tadbirlar va tashabbuslar tashqi iqtisodiy faollikni oshirish, eksportni rivojlantirish, xorijiy sarmoyalarni jalb qilish va AQShning jahon bozorida mavqei mustahkamlashga qaratilgan.

Xitoy tashqi iqtisodiy faoliyatni yaxshilash uchun bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirdi. Mana bir nechta asosiy tashabbuslar:

Xitoyning BRI qadimiy Ipak yo'li yo'nalishlari bo'ylab joylashgan mamlakatlar bilan aloqalarni kuchaytirish va iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan. U infratuzilmani rivojlantirish loyihalari, savdoni osonlashtirish chora-tadbirlari, savdo va investitsiyalarni rag'batlantirish uchun moliyaviy hamkorlikni o'z ichiga oladi. Xitoy chet el bizneslari uchun imtiyozli siyosat va imtiyozlarni ta'minlovchi Shanxay, Guangdong va Xaynan kabi bir qancha EIZlarni yaratdi. Bu zonalar xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va savdoni rivojlantirish uchun soddalashtirilgan bojxona tartib-taomillari, yengillashtirilgan tartiblar va liberallashtirilgan investitsiya qoidalarini taklif etadi. Xitoy o'z mahsulotlari va xizmatlarini savdo ko'rgazmalari, ko'rgazmalar va biznes bilan bog'liq tadbirlar orqali global bozorlarda faol ravishda targ'ib qiladi. Shuningdek, u xorijda investitsiya va eksport faoliyati bilan shug'ullanuvchi xitoylik kompaniyalarga moliyaviy ko'mak va imtiyozlarni taklif etadi. Xitoy savdo to'siqlarini kamaytirish va ma'muriy tartib-qoidalarini soddalashtirish orqali xorijiy biznes uchun bozorga kirishni yaxshilash ustida ishlamoqda. Intellektual mulkni himoya qilishni kuchaytirish, me'yoriy-huquqiy hujjatlarning shaffofligini oshirish va ayrim sohalarda

xorijiy mulkka cheklovlarni kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirdi. Texnologik innovatsiyalarni rivojlantirish va chet el texnologiyalari transferini rag'batlantirish siyosatini joriy qildi. Bu Xitoyning ishlab chiqarish imkoniyatlarini oshirish va yuqori texnologiyali sanoatni rivojlantirishga qaratilgan "Xitoyda ishlab chiqarilgan 2025" rejasi kabi tashabbuslarni o'z ichiga oladi. Xitoy hukumati tashqi iqtisodiy faoliyatni engillashtirish uchun moliyaviy yordam beradi. Bunga eksportni moliyalashtirish, eksport kreditlarini sug'urtalash va chet eldagi loyihalar va korxonalarini qo'llab-quvvatlash uchun investitsiya fondlari kiradi. Elektron tijoratda sezilarli o'sish kuzatildi va hukumat transchegaraviy elektron tijorat platformalari va siyosatlarini faol ravishda targ'ib qilmoqda. Bu xalqaro savdoni osonlashtirdi va Xitoy biznesi uchun bozor imkoniyatlarini kengaytirdi. Xitoy mintaqada savdoni erkinlashtirish va iqtisodiy integratsiyani rivojlantirish uchun Mintaqaviy keng qamrovli iqtisodiy sheriklik (RCEP) va Osiyo-Tinch okeani iqtisodiy hamkorligi (APEC) kabi mintaqaviy iqtisodiy hamkorlik doirasida faol ishtirok etmoqda. Iqtisodiy va savdo kelishuvlari ko'plab ikki tomonlama va mintaqaviy erkin savdo bitimlarini imzoladi, jumladan, Xitoy-Yevropa Ittifoqi investitsiyalar bo'yicha keng qamrovli bitim (CAI) va Xitoy-ASEAN erkin savdo bitimi (CAFTA). Ushbu kelishuvlar bozorga imtiyozli kirish imkonini beradi va iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirishga yordam beradi. Xorijda investitsiyalar va infratuzilmani rivojlantirish portlar, temir yo'llar va energetika inshootlari kabi global infratuzilma loyihalariga katta miqdorda sarmoya kiritmoqda. Ushbu investitsiyalar hamkorlikni kuchaytirish, savdoni osonlashtirish va hamkor mamlakatlarda iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga qaratilgan. Ushbu tashabbus va chora-tadbirlar Xitoyning tashqi iqtisodiy faoliyatni yaxshilash, bozorga chiqish imkoniyatlarini kengaytirish, sarmoyalarni jalb qilish va global iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirishga intilishidan dalolat beradi.

Janubiy Koreya tashqi iqtisodiy faoliyatni yaxshilash uchun bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirdi. Erkin savdo bitimlari (FTAs) butun dunyo bo'ylab mamlakatlar va mintaqalar, jumladan, Qo'shma Shtatlar, Evropa Ittifoqi, ASEAN va boshqalar bilan ko'plab erkin savdo shartnomalarini imzoladi. Ushbu kelishuvlar savdo to'siqlarini kamaytirish, bozorga kirishni rag'batlantirish va iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan. Xorijda investitsiyalarni rag'batlantirish Koreya hukumati chet elda biznes imkoniyatlarini qidirayotgan mahalliy kompaniyalarga moliyaviy ko'mak, rag'batlantirish va resurslarni taqdim etish orqali chet elga investitsiyalarni faol ravishda rag'batlantiradi. Koreyaning Savdo-investitsiyalarni rag'batlantirish agentligi (KOTRA) Koreya kompaniyalarini xorijdagi korxonalarini qo'llab-quvvatlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Eksportni rag'batlantirish eksportga yo'naltirilgan sanoat tarmoqlariga katta e'tibor qaratmoqda va hukumat eksportni rag'batlantirish uchun turli dastur va siyosatlarni amalga oshiradi. Bu koreys biznesining tashqi bozorlarga chiqishi

va kengayishiga yordam berish uchun moliyaviy yordam, bozor tadqiqotlari, savdo yarmarkalari va savdo missiyalarini o'z ichiga oladi. Janubiy Koreya innovatsiyalar va texnologiyaga asoslangan tarmoqlarga katta e'tibor beradi. Hukumat tadqiqot va ishlanmalarni qo'llab-quvvatlaydi, texnologiyalar transferini rag'batlantiradi va sanoat, ilmiy doiralar va tadqiqot institutlari o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantiradi. Kichik va o'rta biznesni (KO'B) qo'llab-quvvatlash KO'Bning iqtisodiy o'sish va eksportni rivojlantirishdagi muhimligini tan oladi. Hukumat xalqaro bozorlarda raqobatbardoshligini oshirish uchun KO'B sub'ektlari uchun mo'ljallangan moliyaviy yordam, moliyalashtirishdan foydalanish va biznesni qo'llab-quvvatlash xizmatlarini taqdim etadi. Maxsus iqtisodiy zonalar Incheon erkin iqtisodiy zonasi va Pusan-Jinxae erkin iqtisodiy zonasi kabi bir qancha EIZlar tashkil etilgan bo'lib, ular xorijiy biznes uchun turli imtiyozlar va imtiyozli siyosatlarni taklif etadi. Bu zonalar xorijiy sarmoyalarni jalb qilish, savdo-sotiqni rivojlantirish va bandlik imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan. Global biznes markazlari koreys kompaniyalariga bozor ma'lumotlari, biznesni qo'llab-quvvatlash va tarmoq imkoniyatlarini taqdim etish uchun dunyoning yirik shaharlarida global biznes markazlarini tashkil etdi. Ushbu markazlar koreys korxonalariga global miqyosdagi ishtirokini kengaytirishga va yangi bozor imkoniyatlarini o'rganishga yordam beradi. Koreya ichki va xalqaro miqyosda infratuzilmani rivojlantirish loyihalariga, jumladan, transport, energetika va aloqa tarmoqlariga sarmoya kiritadi. Ushbu infratuzilma sarmoyalari aloqani yaxshilashga, savdoni osonlashtirishga va xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga yordam beradi. Janubiy Koreya Koreya-Xitoy-Yaponiya uch tomonlama hamkorlik va Mintaqaviy keng qamrovli iqtisodiy sheriklik (RCEP) kabi ikki tomonlama va ko'p tomonlama iqtisodiy hamkorlik doirasida faol ishtirok etmoqda. Ushbu tashabbuslar mintaqada iqtisodiy integratsiya, savdoni osonlashtirish va investitsiyalarni rag'batlantirishga yordam beradi. Turizm va madaniy almashinuv Koreya chet ellik mehmonlarni jalb qilish va odamlar o'rtasidagi aloqalarni kuchaytirish uchun turizm va madaniy almashinuvni rivojlantiradi. Hukumat ijobiy imidj yaratish va tashqi iqtisodiy faollikni oshirish maqsadida Koreya madaniyati, merosi va turistik diqqatga sazovor joylarini namoyish qiluvchi tashabbuslarni qo'llab-quvvatlaydi. Ushbu tashabbuslar Janubiy Koreyaning tashqi iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirish, bozorga chiqish imkoniyatlarini kengaytirish va xalqaro hamkorlikni kengaytirishga sodiqligini aks ettiradi. Hukumatning sa'y-harakatlari savdoni osonlashtirish, investitsiyalarni rag'batlantirish, innovatsiyalar, biznes uchun qulay muhit yaratish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun qo'llab-quvvatlovchi siyosat va infratuzilmani rivojlantirishga qaratilgan.

Yevropa davlatlarida tashqi iqtisodiy faoliyatni takomillashtirish bo'yicha turli ishlar olib borilmoqda. Evropa mamlakatlari xalqaro savdo yarmarkalarida ishtirok etish, savdo missiyalarini tashkil etish va kompaniyalarga bozorni o'rganish va bozorga

kirishda yordam ko'rsatishni o'z ichiga olgan savdoni rag'batlantirish faoliyati bilan faol shug'ullanadi. Savdoni rag'batlantirish milliy agentliklari va savdo palatalari tadbirkorlik sub'ektlarini eksportga yo'naltirishda qo'llab-quvvatlashda muhim o'rin tutadi. Evropa davlatlari imtiyozlar, soliq imtiyozlari va qulay biznes muhitini taklif qilish orqali to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni (TDI) jalb qilishga intiladi. Ular investitsiya agentliklari orqali investitsiya imkoniyatlarini faol ravishda ilgari suradi va to'siqlarni bartaraf etish va investitsiya tartib-qoidalarini soddalashtirish ustida ish olib boradi. Yevropa Ittifoqi (EI) kabi mintaqaviy iqtisodiy integratsiya tashabbuslarining bir qismidir. Ushbu tashabbuslar Yevropa ichidagi savdoni rivojlantirish, qoidalar va standartlarni uyg'unlashtirish va yagona bozorni yaratish, mintaqada iqtisodiy hamkorlik va tashqi iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirish. Yevropa davlatlari innovatsiyalarga ustuvor ahamiyat beradi va iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun tadqiqot va ishlanmalarga sarmoya kiritadi. Ular innovatsiyalar va texnologiyalar transferini rag'batlantirish maqsadida korxonalar, ilmiy-tadqiqot institutlari va universitetlar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantiradi, bu esa ularning xalqaro raqobatbardoshligini mustahkamlaydi. Yevropa davlatlari jahon miqyosida turli mamlakatlar va mintaqalar bilan muzokaralar olib boradi va erkin savdo shartnomasini tuzadi. Ushbu kelishuvlar savdo to'siqlarini kamaytirish, tovarlar va xizmatlar bozoriga kirishni kengaytirish hamda tashqi savdo bilan shug'ullanuvchi kompaniyalar uchun prognoz qilinadigan va qulay biznes muhitini ta'minlashga qaratilgan. Yevropa davlatlari xalqaro savdoni osonlashtirish uchun korxonalarga eksport krediti va moliyaviy yordam beradi. Eksport kredit agentliklari eksport faoliyati bilan bog'liq risklarni yumshatish uchun sug'urta va moliyaviy echimlarni taklif qiladi va biznesni eksport operatsiyalari uchun moliyalashtirishni qo'llab-quvvatlaydi. Yevropa davlatlari tashqi iqtisodiy faollikni oshirishda raqamli texnologiyalar muhimligini tan oladi. Ular samaradorlik, raqobatbardoshlikni oshirish va global bozorlarga chiqish uchun elektron tijorat, raqamli marketing va elektron davlat xizmatlarini o'z ichiga olgan tarmoqlar bo'ylab raqamli transformatsiyani targ'ib qiladi. Barqaror rivojlanish va korporativ ijtimoiy javobgarlik (KSM): Yevropa davlatlari tashqi iqtisodiy faoliyatda barqaror rivojlanish va KSS amaliyotiga urg'u beradi. Ular korxonalarini barqaror va mas'uliyatli amaliyotlarni, jumladan, atrof-muhitni muhofaza qilish, ijtimoiy mas'uliyat va biznesning axloqiy xatti-harakatlarini qabul qilishga undaydi. Bular tashqi iqtisodiy faoliyatni yaxshilash uchun Yevropa davlatlari tomonidan qo'llaniladigan asosiy tashabbus va yondashuvlardan biridir. Muayyan strategiyalar va chora-tadbirlar mamlakatlarda ularning noyob iqtisodiy ustuvorliklari, kuchli tomonlari va bozor sharoitlarini aks ettiruvchi farqlanadi.

Xulosa va takliflar: Tashqi iqtisodiy faollikni oshirish bo'yicha chora-tadbirlarni taklif qilishdan iborat.

Yangi bozorlarni o'rganish uchun rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash orqali eksportchilarni maqsadli bozorlarini diversifikatsiya qilishga undash. Bu bozor tadqiqotlari, savdo missiyalari, xalqaro savdo yarmarkalarida ishtirok etish va reklama kampaniyalarini o'z ichiga olishi mumkin. Eksport qiluvchilarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash uchun eksportni rag'batlantirish agentliklarining salohiyati va resurslarini oshirish. Bu korxonalariga tashqi bozorlarda harakat qilishda yordam berish uchun o'quv dasturlari, bozor ma'lumotlari, eksportni moliyalashtirish bo'yicha yordam va maslahat xizmatlarini taqdim etishni o'z ichiga olishi mumkin. Savdo operatsiyalarini to'g'ri va samarali amalga oshirish uchun portlar, logistika tarmoqlari va bojxona rasmiylashtiruvchi ob'ektlari kabi savdo infratuzilmasini rivojlantirishga sarmoya kiriting. Savdo tartib-qoidalarini soddalashtirish va byurokratik to'siqlarni kamaytirish eksportchilarning raqobatbardoshligini oshirishi mumkin. Eksport qiluvchilar uchun savdoni moliyalashtirish, jumladan eksport kreditlari kafolatlari, eksportni moliyalashtirish sxemalari va savdo sug'urtasi dasturlariga kirishni osonlashtirish mexanizmlarini yaratish. Bu transchegaraviy tranzaksiyalar bilan bog'liq xavflarni kamaytirishga yordam beradi va biznesni xalqaro savdo bilan shug'ullanishga undaydi. Mahalliy va xorijiy biznes o'rtasida tarmoq va hamkorlikni rivojlantirish uchun platformalar va tashabbuslarni yarating. Bu sheriklik va qo'shma korxonalarni tashkil etishni osonlashtirish uchun biznes-forumlar, kelishish tadbirlari va sohaga oid konferentsiyalarni o'z ichiga olishi mumkin. To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish: soliq imtiyozlari, soddalashtirilgan investitsiya tartiblari va maxsus iqtisodiy zonalar kabi to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish siyosati va rag'batlarini amalga oshirish. Bu bandlik imkoniyatlarini yaratish, texnologiyalarni uzatish va iqtisodiy o'sishni oshirishga yordam beradi. Bojxona tartib-taomillarini soddalashtirish, savdo to'siqlarini kamaytirish va savdo jarayonlarini raqamlashtirishni kuchaytirish orqali savdoni osonlashtirish choralari doimiy ravishda takomillashtirish. Bu transchegaraviy operatsiyalarni tezlashtiradi va korxonalar uchun xarajatlarni kamaytiradi. Ilg'or texnologiyalarni o'zlashtirishni rag'batlantirish va xorijiy kompaniyalar va tadqiqot institutlari bilan hamkorlik qilish orqali bilimlarni uzatishni rag'batlantirish. Bu mahalliy ishlab chiqarishlarning raqobatbardoshligini oshiradi va ularning global qiymat zanjirlariga integratsiyalashuvini qo'llab-quvvatlaydi. Tartibga soluvchi islohotlarni amalga oshirish, shaffoflikni oshirish va korrupsiyani kamaytirish orqali umumiy biznes muhitini yaxshilash bo'yicha doimiy ish olib boring. Bu investorlar o'rtasida ishonch uyg'otadi va barqaror iqtisodiy o'sish uchun qulay muhit yaratadi. Amalga oshirish: Ushbu chora-tadbirlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi davlat organlari, xususiy sektor manfaatdor tomonlari va tegishli institutlarning yaqin hamkorligini talab qiladi. Taklif etilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini baholash va

zarur tuzatishlar kiritish uchun muntazam monitoring, baholash va qayta aloqa mexanizmlarini yaratish kerak.

Bu takliflarni hayotga tatbiq etish orqali O‘zbekiston o‘zining tashqi iqtisodiy faolligini oshirishi, jahon bozoridagi ishtirokini kengaytirishi, xorijiy sarmoyalarni jalb qilishi va pirovardida mamlakatning umumiy iqtisodiy rivojlanishiga hissa qo‘shishi mumkin.

Adabiyotlar ro‘yxati:

O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi- Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyot uyi 2020.- 640 b.

Прищепа А. И., Датсик О. В. Механизмы внешнеторгового финансирования экспортных операций в международной практике ведения торговли. Экономика и управление. - 2012. - № 2 (34).с.23-27

Юлдашев Р. Т. Департамент гарантирования экспортных кредитов // Страховой бизнес: Словарь - справочник. - Москва: Анкил, 2015.-561с.

Hideki Funatsu. Export Credit Insurance. The Journal of Risk and Insurance. Vol 53, No 4. (Dec 1986) www.jstor.org

Ашурова Н.Б. Барқарор иқтисодий ўсишни таъминлашда солиққа тортиш механизмини такомиллаштириш: и.ф.д (Doctor of Science) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Тошкент, 2018.

Ниязметов И.М. Солиққа тортиш механизмларини такомиллаштириш орқали солиқ тизими барқарорлигини таъминлаш: и.ф.д (Doctor of Science) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Тошкент, 2018.

Нормурзаев, У. (2022). ҳукуматимиз томонидан солиқ маъмурчилиги бўйича 2018-2022 йилларда амалга оширилган солиқ ислоҳотлари натижалари. Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар, 10(5), 325-330.

Нормурзаев, У. Х. (2021). 2021 йилдаги солиқ маъмурчилиги ҳамда солиқ кодексига киритилган ўзгартириш ва қўшимчалар юзасидан. Интернаука, (6-2), 99-100.

Нормурзаев, У. (2023). Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси доирасида молия бозорининг долзарб муаммолари тадбиркорликни тенг рақобат шароитларини яратиш ҳамда яширин иқтисодиёт улушини қисқартириш йўлари. Приоритетные направления, современные тенденции и перспективы развития финансового рынка, 88-89.

Нормурзаев, У. (2023). солиқ имтиёзлари бериш тартибини такомиллаштириш масалалари. Economics and education, 24(1), 334-339.

Нормурзаев У.Х. Иқтисодиётни тартибга солишда солиқ имтиёзларининг аҳамияти ва бюджет даромадларини шакллантиришдаги роли//Экономика и финансы (Узбекистан). 2014. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/i-tisodiyotni->

shakllantirishdagi-rol

Нормурзаев Умид Холмурзаевич Солиқ имтиёзлари орқали иқтисодиёт тармоқлари ҳамда соҳаларида тизимли таркибий ислохотларни қўллаб-қувватлаш сиёсати // Экономика и финансы (Узбекистан). 2020. №4 (136). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/soli-imtiyozlari-or-ali-i-tisodiyot-tarmo-lari-amda-so-alarida-tizimli-tarkibiy-islo-otlarni-llab-uvvatlash-siyosati>.

Нормурзаев, У. (2021). Тадбиркорларни қўллаб-қувватлашда солиқ имтиёзларини бериш орқали самарали усуллардан фойдаланиш йўллари. Economics and education, (3), 91-95.

Нормурзаев, У. Х. (2021). ҳукуратимиз томонидан берилаётган солиқ имтиёзларининг ҳисобини юритиш ва самарадорлигини таҳлил қилиш масалалари. Экономика и финансы (Узбекистан), (10 (146)), 47-56.